

ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Επιμέλεια: Ανδρέας Γιαννόπουλος

Διόρθωση: Χρύσα Φραγκιαδάκη

© 2025, Εκδόσεις Κυριάκος Παπαδόπουλος Α.Ε., Άγγελος Αθανασόπουλος, Νίκος Βατόπουλος, Ευάγγελος Βενιζέλος, Αντώνης Γαλανόπουλος, Φώφη Γιωτάκη, Χρήστος Ζιώτης, Αντώνης Καρπετόπουλος, Άγγελος Κωβαίος, Πάνος Λουκάκος, Κάτια Μακρή, Τάσος Μαντικίδης, Γιάννα Μπαλή, Γιάννης Παντελάκης, Αντώνης Παπαγιαννίδης, Σταύρος Παπαντωνίου, Γιώργος Χρ. Παπαχρήστος, Παναγιώτης Σιάνης, Λάμπρος Σταυρόπουλος, Μάνος Στεφανίδης, Γρηγόρης Τζιοβάρας, Έλλη Τριανταφύλλου, Νίκος Χασαπόπουλος

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμιά διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Κατά τον Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975), απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

Πρώτη έκδοση: Μάιος 2025

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

www.epbooks.gr

Καποδιστρίου 9, 144 52 Μεταμόρφωση Αττικής

τηλ.: 210 281 6134, e-mail: info@epbooks.gr

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

Μασσαλίας 14, 106 80 Αθήνα, τηλ.: 210 3615334

ISBN 978-618-232-170-6

ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Επιμέλεια Ανδρέας Γιαννόπουλος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος: Θεσμικοί και λιγότερο θεσμικοί «τόποι εξουσίας» Από τον Ανδρέα Γιαννόπουλο	11
Μέγαρα και Παίδαροι: Η αρχιτεκτονική ως εφαρμοσμένη πολιτική Από τον Μάνο Στεφανίδη	24
Μέγαρο Μαξίμου: Ένα αδικημένο σύμβολο της Μεταπολίτευσης Από τον Άγγελο Κωβαίο.....	31
Προεδρικό Μέγαρο: Οι ένοικοι του Προεδρικού Μεγάρου Από τη Γιάννα Μπαλή	39
Μέγαρο Βουλής των Ελλήνων: Μια κατ' επίφαση εξουσία Από τον Γρηγόρη Τζιοβάρα	47
Υπουργείο Εξωτερικών: Η ανάγκη για μια κουλτούρα στρατηγικής ανάλυσης Από τον Άγγελο Αθανασόπουλο	58
Ξενοδοχείο Μεγάλη Βρετανία: Εκεί όπου η ελληνική αστική τάξη συναντάται με την πολιτική Από τον Αντώνη Παπαγιαννίδη.....	70
Da Capo: Η Ιερή Κολόνα Από τον Γιώργο Χρ. Παπαχρήστο.....	77
Με τους Διοικητές Παπαδήμο, Γκαργκάνα και Προβόπουλο στο «άβατο» της Τράπεζας της Ελλάδος Από τον Χρήστο Ζιώτη	82

Μίνως 10-16, Ελευθεροτυπία: Ελέγχοντας τις εξουσίες Από τον Γιάννη Παντελάκη.....	90
Η Καθημερινή: Ο αφανής κόσμος της οδού Σωκράτους 57 Από τον Νίκο Βατόπουλο.....	97
Χρήστου Λαδά 3, ΔΟΛ: Κάθε μέρα Ιστορία Από τον Νίκο Χασαπόπουλο.....	103
Χαριλάου Τρικούπη 50, ΠΑΣΟΚ: Σαν ιστορία Από τη Φώφη Γιωτάκη.....	111
Ρηγίλλης 18, Νέα Δημοκρατία: Η ψυχή της Ρηγίλλης Από την Έλλη Τριανταφύλλου.....	119
Λεωφόρος Ηρακλείου 145, ΚΚΕ: Περισσός, Το Σπίτι του Λαού Από τον Λάμπρο Σταυρόπουλο.....	125
Η Σίφνος του Κώστα Σημίτη Από την Κάτια Μακρή.....	131
Ένα καλοκαίρι με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή στη Μύκονο Από τον Πάνο Λουκάκο.....	138
Σοφοκλέους 10, Χρηματιστήριο Αθηνών: Κρίσεις, «φούσκες», παλιά και νέα «τζάκια» Από τον Τάσο Μαντικίδη.....	142
Ζάππειον: Πολιτικοί θρίαμβοι και αποδρομές Από τον Παναγιώτη Σιάνη.....	151
Ζαλοκώστα: Το πραγματικό τοπόσημο της ελληνικής δημοσιογραφίας Από τον Γιώργο Χρ. Παπαχρήστο.....	157
Πρωθυπουργικό αεροπλάνο: Εξουσία στα 35.000 πόδια Από τον Νίκο Χασαπόπουλο.....	162

Στις κερκίδες των γηπέδων	
Από τον Αντώνη Καρπετόπουλο.....	168
Τα Εξάρχεια της πολιτικής	
Από τον Αντώνη Γαλανόπουλο.....	173
ΔΕΘ: Τόπος ζυμώσεων και πολιτικών εξελίξεων	
Από τον Σταύρο Γ. Παπαντωνίου.....	181
Επίμετρο: Η τοπογραφία της εξουσίας:	
Μνήμες, συμβολισμοί και μετωνυμίες στον Δημόσιο Χώρο	
Από τον Ευάγγελο Βενιζέλο	189
Βιογραφικά.....	195

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΘΕΣΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΘΕΣΜΙΚΟΙ «ΤΟΠΟΙ ΕΞΟΥΣΙΑΣ»

Από τον Ανδρέα Γιαννόπουλο

Το αστείο με τις συμπτώσεις είναι ότι συμβαίνουν. Πώς αλλιώς θα μπορούσε κανείς να χαρακτηρίσει, παρά ως ορισμό της σύμπτωσης, να έχει πέσει εντελώς τυχαίως ένα γαλλικό βιβλίο στα χέρια μου με ένα θέμα που μου γέννησε την ιδέα για μια αντίστοιχη έκδοση στην Ελλάδα και, αίφνης, να «υποδύομαι» τον επιμελητή της έκδοσης που κρατάτε στα χέρια σας;

Άρκεσε, για αυτό, ένα ταξίδι αναψυχής, στη γραφική Προβηγκία και το αγαπησιάρικο Aix-en-Provence, όταν, αναζητώντας να αγοράσω βιβλία στα γαλλικά σε ένα βιβλιοπωλείο του Cours Mirabeau, το μάτι μου έπεσε στο βιβλίο *Les lieux du rounoir*. Ένα πρώτο γρήγορο ξεφύλλισμα με έπεισε να το αγοράσω. Λίγες εβδομάδες αργότερα, θα έμπαινε κι αυτό στη βαλίτσα με τα υπόλοιπα καλοκαιρινά αναγνώσματα.

Ο επιμελητής της έκδοσης είχε την ιδέα, εμπνεόμενος από την εμβληματική έκδοση *Les lieux de mémoire*, να αναζητήσει είκοσι έναν «τόπους εξουσίας» στη Γαλλία και να απευθυνθεί σε δημοσιογράφους, πολιτικά στελέχη, ερευνητές και ιστορικούς, για να γράψει ο καθένας από αυτούς για τον τόπο εξουσίας με τον οποίον είχε βιωματική σχέση. Θα πει εδώ, ίσως, κανείς ότι η Γαλλία είναι, χωρίς αμφιβολία, μια από τις δημοκρατικές χώρες που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στους τόπους, στους χώρους, στο πρωτόκολλο και στο φαίνεσθαι, στην τελετουργία της πολιτικής. Όπως και ότι δεν υπάρχουν

πολλές χώρες με «τόπους εξουσίας» όπως οι Βερσαλλίες, το Λούβρο, η Notre-Dame de Paris ή, ακόμη, οι τόποι των «προεδρικών κυνηγιών», η θερινή προεδρική κατοικία και η ελιτίστικη ΕΝΑ.

Ωστόσο, «τόπους εξουσίας» συναντά κανείς σε κάθε χώρα. Κάνουμε, λοιπόν, την αντίστοιχη άσκηση για την Ελλάδα. Και τα αποτελέσματα ήταν αρκετά πλούσια, μιας και δεν πάσχουμε από τόπους εξουσίας και στον τόπο μας. Φυσικά, οι πρώτες σκέψεις πήγαν στους προφανείς θεσμικούς τόπους εξουσίας. Ωστόσο, μια πιο υπομονετική και διεισδυτικότερη αναζήτηση έφερε στο προσκήνιο και άλλους, λιγότερο συμβατικούς, μη αναμενόμενους ίσως, τόπους εξουσίας.

Μετά από μια πρώτη, λοιπόν, καταγραφή των τόπων εξουσίας στην Ελλάδα, έπρεπε να βρεθεί και ο/η συντάκτης/συντάκτρια για καθέναν από αυτούς. Η δεξαμενή αναζήτησης ήταν αποκλειστικώς δημοσιογράφοι, με βιωματική σχέση ο καθένας και η καθεμία τους με τους τόπους εξουσίας. Και, μάλιστα, δημοσιογράφοι πρώτης σειράς, με χρόνια εμπειρίας και βαθιά τριβή και γνώση «έκαστος στο είδος του».

Στην προσπάθεια εύρεσης των συντακτών των κειμένων δεν θα ήταν αρκετή η δική μου προσωπική συμβολή. Μίλησα με αρκετούς δημοσιογράφους, ορισμένοι από αυτούς είναι ανάμεσα στους συντελεστές αυτής της έκδοσης. Αυτός είναι και ο λόγος που έκρινα ότι μπορεί να τους έφερνα σε δύσκολη θέση αν τους ανέφερα ονομαστικώς. Ωστόσο, αυτή η διακριτικότητα δεν μειώνει καθόλου τις θερμές μου ευχαριστίες για την πολύτιμη βοήθειά τους, τις χρήσιμες συμβουλές και την καθοδήγησή τους. Δεν ήταν εξάλλου λίγοι και αυτοί οι δημοσιογράφοι, που μπορεί μεν να μη συμμετέχουν με κείμενά τους σε αυτή την έκδοση, ωστόσο ήταν τόσο ενθαρρυντικός ο λόγος τους για το εγχείρημα όσο και οι συμβουλές τους για την εύρεση των κατάλληλων συναδέλφων τους, γεγονός που μας προσέφερε πρόσθετη ενέργεια και διάθεση να προχωρήσουμε στην υλοποίηση αυτής της ιδέας.

Εδώ, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η συμμετοχή όλων των συντακτών

των κειμένων είναι χωρίς οικονομικό αντάλλαγμα και τους οφείλονται θερμότερες ευχαριστίες για τον χρόνο και τον κόπο τους. Τα δε όποια έσοδα προκύψουν, και μας αναλογούν, θα διατεθούν στην οργάνωση Γιατροί Καρδιάς.

Ας ασχοληθούμε, όμως, τώρα με το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου και γιατί προεξοφλώ, με αρκετή βεβαιότητα, ότι ο αναγνώστης θα ευχαριστηθεί την ανάγνωσή του, αλλά και θα μάθει πράγματα που δεν γνώριζε ή, για τους πιο υποψιασμένους, θα αποτελέσει έναυσμα για να θυμηθούν γεγονότα και ιστορίες.

Μιλώντας για «τόπους εξουσίας», η σκέψη μας πηγαίνει αυτομάτως στους κλασικούς, θεσμικούς τόπους εξουσίας, εκεί δηλαδή όπου ασκείται με πραγματικούς όρους η πολιτική, η κρατική εξουσία: το Μέγαρο Μαξίμου, πρωτίστως, αλλά και η Βουλή των Ελλήνων, το Προεδρικό Μέγαρο, το Υπουργείο Εξωτερικών, ακόμη και η Τράπεζα της Ελλάδος. Ωστόσο, η εξουσία ασκείται, εκδηλώνεται και προβάλλεται και σε άλλους τόπους, λιγότερο αναμενόμενους, χωρίς ενίοτε τη βαριά θεσμικότητα, αλλά με έντονο συμβολισμό και υποδηλώσεις. Για σκεφθείτε, λ.χ., τα γραφεία εκδοτικών συγκροτημάτων, ή εμβληματικούς χώρους πολιτισμού, όπως το Μέγαρο Μουσικής, ίσως ακόμη και τις κερκίδες επισήμων των γηπέδων ή τους τόπους διακοπών πρωθυπουργών, όπου εκτυλίχθηκαν γεγονότα λίγο ή καθόλου γνωστά στο κοινό και γράφτηκε αυτό που λέμε η «μικρή ιστορία» της σύγχρονης Ελλάδας, ιδιαίτερα από το 1974 έως σήμερα.

Οι συντάκτες των κειμένων για τους «τόπους εξουσίας» είναι ανάμεσα στις καλύτερες δημοσιογραφικές πένες της χώρας. Όλοι δε μαζί συνιστούν ένα εντυπωσιακό σύνολο εγκυρότητας και αξιοπιστίας, χαρακτηριστικά τα οποία προσφέρουν γενναιόδωρα στην έκδοση αυτή, καθιστώντας εξόχως ενδιαφέρουσα την ανάγνωσή της.

Ποια είναι, άραγε, η σχέση ενός πολίτη με έναν «τόπο εξουσίας»; Εννοώ, ποιο μπορεί να είναι το προσωπικό βίωμα καθενός και καθεμιάς από εμάς με τόπους εξουσίας, όπως λ.χ. το Μέγαρο Μαξίμου

και το Υπουργείο Εξωτερικών, όπου λίγοι απλοί πολίτες μπορούν να έχουν πρόσβαση, ή, ας πούμε, τη Βουλή των Ελλήνων, όπως και το Προεδρικό Μέγαρο, όπου οι πολίτες μπορούν τα τελευταία χρόνια να έχουν πρόσβαση και να τους επισκέπτονται;

Αλλά και πώς μπορεί ένας απλός πολίτης να προσλάβει ένα γνωστό καφέ του κέντρου της Αθήνας ως «τόπο εξουσίας», στον οποίο μπορεί να λαμβάνονται αποφάσεις ή να κυοφορούνται εξελίξεις γύρω από έναν καφέ ανάμεσα σε πρωταγωνιστές της πολιτικής, μινητακής και οικονομικής ζωής της χώρας;

Και τι να πει κανείς για την ακόμη περισσότερο αχαλίνωτη φαντασία που θα πρέπει να διαθέτει ένας καθημερινός άνθρωπος για να προβάλει ως «τόπο εξουσίας» την κερκίδα των επισήμων ενός ποδοσφαιρικού γηπέδου;

Η παλέτα των τόπων εξουσίας –θα το διαπιστώσει ευχερώς ο αναγνώστης– διαθέτει ποικιλία.

Μιλώντας, πάντως, για «τόπους εξουσίας», ειδικά σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, δεν θα εκπλαγεί κανείς με την προφανή διαπίστωση ότι η πρωτεύουσα, η Αθήνα, είναι το κέντρο όπου βρίσκονται οι περισσότεροι τόποι εξουσίας, κυρίως αυτοί με την κλασική θεσμική υπόσταση.

Ο Μάνος Στεφανίδης, αναδεχόμενος την πρόκληση να είναι ο μόνος μη δημοσιογράφος-συντάκτης κειμένου για έναν τόπο εξουσίας σε αυτή την έκδοση, μας προκαλεί εξ αρχής με τον τίτλο που διάλεξε για το κείμενό του, αποδεικνύοντας ότι και τις πέντε κλασικές αισθήσεις διαθέτει, αλλά και την αίσθηση του χιούμορ. Αφού, λοιπόν, μας εξηγεί πώς ένα κτίσμα μπορεί να ξεφεύγει από τα στενά όρια της χρήσης του και να διατυπώνει πολιτικό λόγο, μας περιγράφει στη συνέχεια πώς προσωπικότητες, όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Ανδρέας Παπανδρέου, αλλά και ο Χρήστος Δ. Λαμπράκης, συνέδεσαν τις σταδιοδρομίες τους με αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές παρεμβάσεις.

Εν αρχή, ωστόσο, ην η εξουσία, η πραγματική εξουσία. Ο Άγγελος Κωβαίος εξηγεί γιατί, ενώ το Μέγαρο Μαξίμου είναι η απόλυτη αντανάκλαση του πρωθυπουργοκεντρικού μοντέλου διακυβέρνησης της Ελλάδας, συνιστά ταυτοχρόνως κι ένα αδικημένο σύμβολο της Μεταπολίτευσης. Πρώτος πολιτικός ένοικος του Μεγάρου, το 1982, ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου και, κατά την επικρατούσα φημολογία, η ιδέα της εγκατάστασης του πρωθυπουργικού γραφείου εκεί ανήκε στον Μένιο Κουτσόγιωργα. Στο Μέγαρο Μαξίμου έχουν εκτυλιχθεί πολλές και σημαντικές στιγμές της Μεταπολίτευσης. Κάποιες από αυτές, ενδεικτικές της πολιτικής ισχύος, άλλες ευträπελες και αποκαλυπτικές μιας απρόσμενης χαλαρότητας και άλλες χαρακτηριστικές κάποιων κρίσιμων περιόδων.

Θα ήταν σπάταλο να μην επωφεληθούμε από τη γειννίαση και να μη διαβούμε, με τη βοήθεια της Γιάννας Μπαλή, την πόρτα του Προεδρικού Μεγάρου, για να περιηγηθούμε στους χώρους του κτηρίου Τσίλερ, στο οποίο οι διάφοροι ένοικοι, Πρόεδροι της Δημοκρατίας, άφησαν ο καθένας το δικό του αποτύπωμα από τη Μεταπολίτευση έως σήμερα. Για ποιον τραγουδούσε η μάντα «Ένας φίλος ήρθε απόψε από τα παλιά»; Ποιος φρόντιζε να κλείνει ο ίδιος τα παράθυρα του Μεγάρου; Ποιος έκανε πρώτος χρήση του Μεγάρου ως κατοικίας της προεδρικής οικογένειας; Ποιος προσκαλούσε στα σαλόνια του Μεγάρου για φιλική κουβέντα και τσίπουρο;

Ο Γρηγόρης Τζιοβάρας, με σεβασμό πάντοτε στον θεσμό, διερωτάται αν η Βουλή των Ελλήνων συνιστά μια «κατ' επίφαση εξουσία». Θα μας θυμίσει, ωστόσο, προηγουμένως, άγνωστες ιστορίες που διαδραματίστηκαν στα εσώτερα του Μεγάρου του Κοινοβουλίου, όπως η περίφημη τροπολογία για τα «Πύθια» και γιατί, εντέλει, ο «Πρόεδρος Μπάμπης» δεν έγινε ποτέ οικουμενικός πρωθυπουργός. Όπως θα σταθεί στην πρωτοβουλία του Προέδρου της Βουλής, Απόστολου Κακλαμάνη, να απαγορεύσει την πρόσβαση του κοινού στο ισόγειο, έτσι ώστε να μπορούν να κυκλοφορούν οι

βουλευτές χωρίς να τους... τραβούν από το μανίκι οι «τροπολογιομάχοι», καθώς και στο σημειολογικά ενδιαφέρον στοιχείο ως προς τη διάκριση των εξουσιών, ότι αρκετές κυβερνητικές υπηρεσίες στεγάζονται στο κτήριο του Κοινοβουλίου.

Λίγες εκατοντάδες μέτρα πιο μακριά, πάντοτε στο κέντρο της Αθήνας, βρίσκεται το νεοκλασικό κτήριο του Υπουργείου Εξωτερικών, του αρχαιότερου, ιστορικά, υπουργείου, στο οποίο μας ξεναγεί ο Άγγελος Αθανασόπουλος, αφού προηγουμένως σταθμεύσει στις προσωπικότητες που υπηρέτησαν στο διπλωματικό σώμα, πηγαινόντας πίσω έως το 1930, για να μας υπενθυμίσει ακολουθώντας τη «σκιά του Κυπριακού προβλήματος» στη χάραξη πολιτικών εντός του υπουργείου, στη σχέση Μεγάρου Μαξίμου και Υπουργείου Εξωτερικών, αλλά και να μας προσγειώσει στο έλλειμμα στρατηγικής σκέψης και διαμόρφωσης ελληνικού δόγματος στην εξωτερική πολιτική.

Λίγα μόλις μέτρα πιο κάτω, πάνω ακριβώς στην πλατεία Συντάγματος, δεσπόζει η Μεγάλη Βρεταννία, εκεί όπου «η ελληνική αστική τάξη συναντάται με την πολιτική», όπως πολύ γλαφυρά τιτλοφορεί ο Αντώνης Παπαγιαννίδης το κείμενό του για το εμβληματικό ξενοδοχείο, σπεύδοντας να μας υπενθυμίσει ότι «αν η εμβέλεια των άτυπων τόπων της εξουσίας εξαρτάται (και) από τη φυσική τους εγγύτητα στους πιο θεσμικούς τόπους της ίδιας αυτής εξουσίας, αλλά και από την εξωτερική τους εικόνα και προβολή, τότε η Μεγάλη Βρεταννία εύκολα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή».

Ανηφορίζοντας προς την πλατεία Κολωνακίου, μας περιμένει το ιστορικό πια καφέ Da Caro, με τη θρυλική «Ιερή Κολόνα» του. Ο Γιώργος Παπαχρήστος, με «θητεία» τριάντα και πλέον ετών στο μυθικό τραπέζι, καλημέρισε Προέδρους της Δημοκρατίας, Πρωθυπουργούς, προέδρους Ανωτάτων Δικαστηρίων, υπουργούς, βουλευτές, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες, φιλοσόφους. «Δεν έχουν σημασία τα ονόματα», εξομολογείται. «Δεν υπήρξε –και το δηλώνω μετά

λόγου γνώσεως– πολιτικός, τα τελευταία τριάντα-σαράντα χρόνια, ο οποίος να μην πέρασε έστω και για έναν καφέ στα όρθια από το φημισμένο Da Caro.

Ο Χρήστος Ζιώτης μάς εισάγει στα «άδυστα» του επιβλητικού κτηρίου της Τράπεζας της Ελλάδος, όπου στεγάζονται οι κεντρικές της υπηρεσίες, επί της οδού Πανεπιστημίου. «Όμως, ακόμη και να εξασφάλιζε κανείς την πολυπόθητη άδεια εισόδου στο κτήριο για τις ανάγκες του ρεπορτάζ», ανακαλεί ο Χρήστος Ζιώτης στη μνήμη του, «τόσο η εκάστοτε Διοίκηση (Διοικητής και Υποδιοικητές) όσο και τα ανώτατα στελέχη στην ιεραρχία της (οι περίφημοι “Τραπεζοελλαδίτες”), ήταν συνήθως απρόσιτοι στους δημοσιογράφους».

Ποιος ήταν ο υψηλός επισκέπτης, ένα βράδυ του Δεκεμβρίου, είκοσι πέντε χρόνια πριν, στην οδό Μίνωος 10-16, στο κτήριο όπου στεγαζόταν τα πολλά τελευταία χρόνια, πριν το οριστικό κλείσιμό της, το 2011, η *Ελευθεροτυπία*; Και γιατί οι υπάλληλοι δεν εντυπωσιάζονταν καθόλου, αφού είχαν δει δεκάδες ισχυρούς πολιτικούς, και όχι μόνο, να επισκέπτονται κάθε τόσο το κτήριο; Ο Γιάννης Παυτελάκης μάς εξηγεί γιατί η *Ελευθεροτυπία* ήταν ένας «τόπος εξουσίας», στον οποίο πρωθυπουργοί, υπουργοί, βουλευτές, κόμματα, οργανώσεις, άλλοι φορείς εξουσίας, ισχυροί οικονομικοί παράγοντες, αλλά και απλοί πολίτες, προσπαθούσαν να αποκτήσουν επαφές με την ιδιοκτησία ή τους δημοσιογράφους της είτε για μια σχετική εύνοια στα δημοσιεύματά τους, είτε για να περιοριστεί η κριτική τους, είτε για να δημοσιευτεί ένα άρθρο ή ένα ρεπορτάζ που επιθυμούσαν.

Με ξεναγό τον Νίκο Βατόπουλο, κατηγορίζουμε προς την Ομόνοια, στην οδό Σωκράτους 57, «όπου υπάρχει ακόμη η σκιά μιας ιστορίας του ελληνικού Τύπου», εκεί στη «γη των Βλάχων», έδρα της ιστορικής εφημερίδας *Η Καθημερινή* και πριν αυτή αλλάξει ιδιοκτησία και μεταφερθεί στο Νέο Φάληρο. Ο Νίκος Βατόπουλος καταδύεται κυριολεκτικά στις προσωπικές του μνήμες, ενθουσιάζοντας το απλό, αλλά γεμάτο μνήμες, γραφείο της Ελένης Βλάχου, γεμάτο

με βιβλία, αλλά και τις προσωπικές επάργυρες βούρτσες της στο προσωπικό της λουτρό, ενώ περιγράφει τις διάφορες εκδοτικές πρωτοβουλίες της Ελένης Βλάχου, οι οποίες ξεπήδησαν από την οδό Σωκράτους, ανανεώνοντας όχι μόνο τον ρόλο μιας καθιερωμένης εφημερίδας, αλλά και ενδυναμώνοντας τη σχέση με μια ανερχόμενη μερίδα της κοινωνίας.

Ο επί πενήντα χρόνια ρεπόρτερ του *Βήματος*, Νίκος Χασαπόπουλος, μας διηγείται πώς γραφόταν καθημερινά Ιστορία στα γραφεία του *Βήματος* και των *Νέων*, στη Χρήστου Λαδά 3, όχι μόνον μέσα στις αίθουσες του κτηρίου, αλλά και έξω, στην πλατεία Καρύτση. Ποια «εξωδημοσιογραφική» δραστηριότητα εξελισσόταν στον όγδοο όροφο, παραμονές πρωτοχρονιάς; Γιατί επενέβη η αστυνομία δύο φορές στο κτήριο; Τι συνέβη και πολιορκήθηκε το κτήριο από κόσμο που ζητούσε να πάρει «νερό του Καματερού»; Ποιοι πολιτικοί πέρασαν –και ποιοι δεν πέρασαν– από τον έβδομο όροφο, στα γεύματα του Ψυχάρη; Και σε ποιον βαθμό ίσχυε η αντίληψη ότι «ο Λαμπράκης ανέβαζε και κατέβαζε κυβερνήσεις»;

«Γεια σου σύντροφε, πάνω πας;». «Ναι, έλα μέσα, όλοι χωράμε». Αυτή ήταν μια κλασική στιχομυθία μεταξύ αγνώστων, στο ισόγειο της Χαριλάου Τρικούπη 50, μπροστά στο ασανσέρ, όπως μας διηγείται η Φώφη Γιωτάκη. Ο Κώστας Λαλιώτης ήθελε οπωσδήποτε το «οδόσημο» της έδρας του ΠΑΣΟΚ να ταυτίζεται συμβολικά με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον Χαρίλαο Τρικούπη. Στους έξι ορόφους του κτηρίου γράφτηκαν σημαντικές σελίδες του ΠΑΣΟΚ και της ιστορίας της χώρας, είτε στις πρώτες, «χωρίς διαρροές», συνεδριάσεις του Εκτελεστικού Γραφείου είτε σε άλλα σημαντικά ορόσημα, όπως η αλλαγή στην κυβερνητική οικονομική πολιτική, το 1985, και οι εκλογές-θρίλερ του 2000, όταν ο Κώστας Σημίτης ενημερώνόταν, την τελευταία στιγμή, από αναλυτή δημοσκοπήσεων ότι «ναι, Πρόεδρε, υπάρχει περίπτωση να γυρίσει το παιχνίδι».

Η Έλλη Τριανταφύλλου μάς περιγράφει με πολλές ανέκδοτες

ιστορίες, γιατί η οδός Ρηγίλλης 18, όπου βρίσκονταν τα γραφεία της Νέας Δημοκρατίας, έχει ψυχή. Εκεί, κάπου μέσα στη δεκαετία του 1920, έφτιαξαν το σπιτικό τους ο Αλέξανδρος Διομήδης και η σύζυγός του, Ιουλία Ψύχα. Αυτό το σπιτικό, στα σχεδόν εκατό χρόνια της ζωής του, «έζησε» πολλές από τις μεγάλες στιγμές της νεοελληνικής ιστορίας. Από τα αρχοντικά του δωμάτια, πέρασαν μεγάλες προσωπικότητες της χώρας, αλλά και ξένοι ηγέτες. Και οι τοίχοι συχνά άκουσαν πρώτοι πολλά από όσα έμαθαν αργότερα οι Νεοέλληνες. Λέγεται ότι στα έγκατά του κρύβεται ένα μεγάλο τούνελ, που φτάνει έως το σημερινό Προεδρικό Μέγαρο, άλλοτε σπίτι του Διαδόχου. Μια οδός διαφυγής για τον ανώτατο άρχοντα, σε περίπτωση ανάγκης...

Ο Λάμπρος Σταυρόπουλος μάς οδηγεί στο «Σπίτι του Λαού», το πόσημο λαϊκότητας και σύμβολο της πολυκύμαντης διαδρομής του ΚΚΕ. Πίσω από τους τοίχους του εμβληματικού δεκαώροφου κτηρίου της έδρας της Κεντρικής Επιτροπής του κόμματος, επί της Λεωφόρου Ηρακλείου 145, στον Περιεσό, το οποίο χτίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, σηματοδοτώντας την εδραίωση του επί δεκαετίες παράνομου ΚΚΕ, γράφτηκαν σημαντικές σελίδες, γνωστές και άγνωστες, οι οποίες καθόρισαν τη μεταπολιτευτική πορεία του μακροβιότερου κόμματος της χώρας.

Η Κάτια Μακρή μάς πηγαίνει στον Πειραιά, για να μας βάλει στο πλοίο για Σίφνο, την οποία γνώρισε για πρώτη φορά το 1999, όταν πήγε για μια συνέντευξη με τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη και, έκτοτε, έγινε και η ίδια «Σιφνιά από επιλογή». Μπορεί να είναι ένα κυκλαδίτικο νησί κάτι άλλο από τόπος διακοπών, πολλών δε περισσότερο ένας τόπος εξουσίας, έστω και για λίγες ημέρες που διαρκούσαν οι διακοπές του τότε πρωθυπουργού στο αγαπημένο του νησί; Ο Κώστας Σημίτης φαίνεται ότι ζούσε όσο πιο απλά μπορούσε τις ημέρες των διακοπών του στη Σίφνο.

Παραμένοντας στις Κυκλάδες, αυτή τη φορά ο Πάνος Λουκάκος μάς πηγαίνει στη Μύκονο, εκεί όπου είχε την τύχη να προσκληθεί,

μαζί με τη σύζυγό του, για ένα δεκαήμερο διακοπών με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, φιλοξενούμενοι στο σπίτι του Θόδωρου Νικολαΐδη, εκδότη της εφημερίδας *Φως των Σπορ*, στον Ορνό. Σε αυτό το δεκαήμερο, ο Πάνος Λουκάκος είχε την ευκαιρία να γνωρίσει έναν «άλλον Καραμανλή», εντελώς διαφορετικό από αυτόν που προσλάμβανε ο πολύς κόσμος στη δημόσια παρουσία του.

Ο Τάσος Μαντικίδης μάς οδηγεί στους μαϊανδρους των χρηματοοικονομικών και των αγορών στα κτήρια του Χρηματιστηρίου Αθηνών, το ιστορικό της Σοφοκλέους 10, όπου βρισκόταν επί εβδομήντα τρία χρόνια, και, από το 2007, αυτό της Λεωφόρου Αθηνών 108-110, ιδιόκτητο πλέον. Άλλοι θα μάθουμε και άλλοι θα θυμηθούμε γεγονότα, αρκετά από αυτά όχι τόσο γνωστά, για τη χρηματιστηριακή έκρηξη της περιόδου 1998-2000, την κατάρρευση που ακολούθησε μετά τις εκλογές του 2000, την άνοδο κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων, όπως και τι σχέδια καταστρώνονταν σε κλειστές αίθουσες και δείπνα στο Λονδίνο τις κρίσιμες ημέρες της ελληνικής κρίσης χρέους μέχρι το «Mitsotakis effect» του 2019, αλλά και το σκάνδαλο Follis Follie.

Το Ζάππειο δεν είναι μόνον ο γνωστός χώρος περιπάτου των παιδικών μας χρόνων. Ο Παναγιώτης Σιάνης μάς περιγράφει γιατί, στα εκατόν τριάντα επτά χρόνια λειτουργίας του, αποτελεί «τόπο εξουσίας», αφού εκεί διαδραματίστηκαν και καταγράφηκαν πολιτικοί θρίαμβοι, αλλά και ομολογίες συντριβής, ηχηρών παραιτήσεων και πολιτικών αποχωρήσεων. Από την πρώτη χρήση του, ως κέντρου ξιφασκίας για τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες, έχει λειτουργήσει, στη μακρά ζωή του, ως νοσοκομείο, στρατώνας, ραδιοφωνικό μέγαρο, χώρος εικαστικών και εμπορικών εκθέσεων, συναυλιών, πολιτικών, επιστημονικών και επιχειρηματικών συνεδρίων, τμητικών και επετειακών εκδηλώσεων, διαλέξεων, ευρωπαϊκών και ΝΑΤΟϊκών Συνόδων.

Ο Γιώργος Παπαχρήστος διασώζει με τη δική του προσωπική μαρτυρία το πραγματικό τοπόσημο για τη δημοσιογραφία στην Ελλάδα,

από τα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών έως τη δεκαετία του 2000, το κτήριο της οδού Ζαλοκώστα 8, στο οποίο στεγάστηκε για περίπου εξήντα χρόνια η «καρδιά» της πολιτικής ενημέρωσης, από όπου «έφυγαν» οι περισσότερες από τις μεγάλες ειδήσεις που συντάραξαν την Ελλάδα αυτές τις έξι δεκαετίες. Από τη «Ζαλοκώστα», πέρασαν μια σειρά πολιτικοί πρώτης γραμμής, ο καθένας με το στυλ του, με το χιούμορ, τον στόμφο, τη διασταλτικότητα του λόγου, την ευφράδεια, τα καλά ελληνικά, τη ροπή στην... ποίηση ή τη λακωνικότητά του.

Πόση εξουσία, άραγε, μπορεί να κρύβεται στα 35.000 πόδια από το έδαφος; Ο Νίκος Χασαπόπουλος περιγράφει, γιατί η ιστορία των κυβερνητικών VIP αεροπλάνων στην Ελλάδα είναι περίπλοκη, σε ορισμένες περιπτώσεις σκανδαλώδης και με πολλές αναταράξεις. Στην αρχή, με το θορυβώδες C-130, για να περάσουμε στο πρώτο τρικινητήριο Boeing 727 της Ολυμπιακής, το οποίο ζήτησε ο τότε πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης να μετατραπεί σε κυβερνητικό αεροσκάφος, με γραφείο και κρεβάτι, ονόματι «Μέγας Αλέξανδρος», έως τα Embraer, τα πρώτα πραγματικά VIP κυβερνητικά αεροσκάφη, και το πολυτελές Gulfstream V, τα κυβερνητικά αεροσκάφη ήταν συχνά προέκταση του Μαξίμου ή των υπουργείων.

Ισχύει, άραγε, αυτό που έλεγε ο Γιάννης Διακογιάννης, ότι «μόνο στην Ελλάδα οι διανοούμενοι και οι πολιτικοί σνομπάρουν το ποδόσφαιρο»; Ο Αντώνης Καρπετόπουλος μάλλον το διαψεύδει. Δεν πήγαιναν στο γήπεδο μόνον ο Περτίνι ή ο Ενρίκο Μπερλιγκουέρ, που άφησε στα κρύα του λουτρού τους συνέδρους του ΙΚΚ, ανακοινώνοντας από το μικρόφωνο: «Σύντροφοι, εμένα με συγχωρείτε, φεύγω τώρα γιατί παίζει η Γιουβέντους». Πήγαιναν –και συνεχίζουν να πηγαίνουν– και αρκετοί Έλληνες πολιτικοί, όπως ο Κώστας Καραμανλής και ο Αλέξης Τσίπρας για να δουν τον αγαπημένο τους Παναθηναϊκό στη Λεωφόρο και το ΟΑΚΑ, καθώς και ο Αντώνης Σαμαράς στο Καραϊσκάκης.

Αν υπάρχει μια γειτονιά στην Αθήνα, στην οποία διέμεναν πολιτικοί, δημοσιογράφοι και διανοούμενοι, αυτή είναι η περιοχή των Εξαρχείων. Ο Αντώνης Γαλανόπουλος, γέννημα θρέμμα της περιοχής, μας ξεναγεί στα «Εξάρχεια της πολιτικής». Μια γειτονιά στην οποία χωρούσαν όλοι, αριστεροί, αναρχικοί, κεντρώοι, δεξιοί, μέχρι και ακραίοι με τον *Ελεύθερο Κόσμο* στο χέρι. Όλοι αυτοί άφησαν το δικό τους αποτύπωμα σε μια γειτονιά, η οποία αποτέλεσε κλασικό «τόπο εξουσίας», αλλά σήμερα αποτελεί απαγορευμένη ζώνη για τους περισσότερους πολιτικούς.

Στην αθηνοκεντρική Ελλάδα, οι τόποι της εξουσίας συνωστίζονται στην πρωτεύουσα, Ωστόσο, στην, κατά τον Μαζάουερ, «πόλη των φαντασμάτων», τη Θεσσαλονίκη της ιστορίας και της πολυπολιτισμικότητας, θα βρούμε έναν ιδιαίτερο τόπο εξουσίας, τη ΔΕΘ, η οποία συμπληρώνει φέτος εκατό χρόνια ζωής. Ο Σταύρος Παπαντωνίου, με τη διπλή σκευή του ιστορικού και του πολιτικού συντάκτη, θα μας πάει πίσω στον χρόνο, στο 1925, όταν η κυβέρνηση Σοφούλη αποφάσισε να κάνει αποδεκτό το αίτημα για τη σύσταση «διεθνούς ετησίας εμποροπανηγύρεως» στην πρωτεύουσα της Βόρειας Ελλάδας, για να διατρέξει την εκατονταετή αυτή διαδρομή της, θυμίζοντάς μας γεγονότα που διαδραματίστηκαν είτε εντός είτε εκτός της αίθουσας της ΔΕΘ.

Ο περίπλους στους «τόπους εξουσίας» της Ελλάδας κλείνει με ένα επίμετρο ολκής από τον Πρόεδρο Ευάγγελο Βενιζέλο, ο οποίος δηλώνει ότι προσλαμβάνει το βιβλίο ως οικείο, αφού ο ίδιος έχει υπάρξει προσωρινός χρήστης ή οικοδεσπότης ορισμένων από τους τόπους αυτούς, κάτι που δεν παραλείπουν να αναφέρουν κάποιες/κάποιοι από τους συγγραφείς. Ο Ευάγγελος Βενιζέλος, στο σύνηθες δικό του υψηλό ικρίωμα σκέψης και ανάλυσης, ορίζει τον δημόσιο χώρο ως το πεδίο όπου η εξουσία κατοικεί, εναλλάσσεται, συμβολοποιείται ή αμφισβητείται, υπενθυμίζοντάς μας ότι η εξουσία δεν είναι μόνο νομικό πρόσταγμα, αλλά χωρική πρακτική, για

να καταλήξει ότι ο τρόπος που σκεφτόμαστε τους τόπους της εξουσίας αποκαλύπτει τελικά το πώς σκεφτόμαστε την ίδια την πολιτική.

Τι είναι, όμως, τελικά η εξουσία; Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι εξουσία είναι η ικανότητα ή το δικαίωμα να επιβάλλεις ή να επηρεάζεις τη συμπεριφορά, τις αποφάσεις ή τις πράξεις άλλων. Η εξουσία μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, ανάλογα με το πεδίο στο οποίο ασκείται. Μιλούμε πιο συχνά για την πολιτική και την οικονομική εξουσία, τα τελευταία, αρκετά πια χρόνια, έχει προστεθεί και η εξουσία των ΜΜΕ. Αυτοί είναι οι αναμενόμενοι, οι συμβατικοί «θεσμικοί φορείς» εξουσίας. Αλλά «εξουσία» μπορεί να παράγεται ή και να ασκείται, πέραν από τις συμβατικές εστίες της, τους τόπους εξουσίας, και με λιγότερο θεσμικό και συμβατικό τρόπο, γιατί όχι δηλαδή στα 35.000 πόδια από τη Γη, σε ένα πρωθυπουργικό αεροπλάνο, ή στις κερκίδες των γηπέδων ή σε ένα εμβληματικό αρχαίο θέατρο. Στο βιβλίο αυτό, επιχειρείται να αναδειχθούν οι διάφοροι τόποι, περισσότερο ή λιγότερο ή και καθόλου θεσμικοί, στους οποίους πρόσωπα που διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο και είχαν τη θέση ή την ικανότητα να επηρεάζουν και να καθορίζουν αποφάσεις, άφησαν το δικό τους αποτύπωμα στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας, είτε η «μικρή» ήταν αυτή είτε η «μεγάλη» ιστορία.

ΜΕΓΑΡΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΡΟΙ: Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΩΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Από τον Μάνο Στεφανίδη

Ένα κτίσμα που αντέχει στον χρόνο διεκδικώντας ιστορικό πρόσημο σημαίνει πολλά περισσότερα από όσα δείχνουν τα υλικά του χαρακτηριστικά, ή αποκαλύπτουν η κατασκευαστική του διαδικασία και η αισθητική αρτιότητά του. Ένα τέτοιο κτίσμα, που ξεφεύγει από τα στενά όρια της χρήσης του, διατυπώνει κυρίως πολιτικό λόγο και γίνεται διαχρονικός τόπος αναφοράς και σήμα πολιτισμού. Αυτό που συνεκδοχικά αποκαλούμε «τοπόσημο». Ας πούμε, ότι, είναι ο Παρθενώνας για την Αθήνα ή η Παναγία των Παρισίων, αλλά και ο Πύργος του Άιφελ, για το Παρίσι. Εν προκειμένω, ο καθηγητής Γιάννης Μεταξάς θα μιλούσε προσφυώς για μια «ρητορική των ερειπίων».

Είναι πολύ χαρακτηριστικό, τέλος, ότι οι Γάλλοι πρόεδροι, εκπρόσωποι μιας συγκεκριμένης κουλτούρας, αλλά και πολιτικής αντίληψης, αμιλλώνται ποιος θα συνδέσει τη θητεία του με ένα κτήριο-σύμβολο ως ένσαρκης ταύτισης πολιτικής και πολιτισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Centre Pompidou, το περίφημο Μπομπούρ. Συνακόλουθα, κι ένας Έλληνας πολιτικός που αναγεννήθηκε όταν αυτοεξορίστηκε στις όχθες του Σηκουάνα, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, συνέδεσε την πολύχρονη σταδιοδρομία του με επίμονες αρχιτεκτονικές και πολεοδομικές παρεμβάσεις. Άλλοτε άκρως επιτυχείς, άλλοτε απλώς σχέδια που δεν υλοποιήθηκαν ποτέ και άλλοτε βλαπτικές κι επιζήμιες. Μοναδική συγκυρία μου επέτρεψε να έχω ζήσει μια τέτοια μοναδική στιγμή, όντας νεότατος, στην ταράτσα του

Πολεμικού Μουσείου, αρχές της δεκαετίας του '80, όταν ο αείμνηστος Καραμανλής ως Πρόεδρος τότε της Ελληνικής Δημοκρατίας και έχοντας δίπλα του τον διάσημο πολεοδόμο εκ Παρισίων και αρχιτέκτονα Γεώργιο Κανδύλη, κατόπτευε σαν στρατηγός πριν από την κρίσιμη μάχη τη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας, εκθέτοντας το όραμά του: Δηλαδή, το να δημιουργηθεί άμεσα μια λεωφόρος μουσείων, μια ελληνική via regia, όπως το Mall στην Washington DC, που θα άρχιζε από την περιοχή του Χίλτον και την Εθνική Πινακοθήκη και θα τερμάτιζε στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και τις ιστορικές πρεσβείες που έχτισε στο πέρασμα από τον 19ο αιώνα στον 20ό αιώνα ο ακάματος Ερνέστος Τσίλερ (Ernst Ziller), κάνοντας έτσι την Αθήνα μέσα σε πενήντα χρόνια έως τον θάνατό του, το 1923, μια από τις πιο ωραίες νεοκλασικές πρωτεύουσες της Ευρώπης. Ας σημειωθεί πως ο Τσίλερ αρχικά εργάστηκε στο κλεινόν άστρως ως εργολάβος των αδελφών Χάνσεν (Hansen) για την ανοικοδόμηση της περίφημης Σιναίας Ακαδημίας γύρω στα 1860. Δηλαδή, αυτού του μαγικού, τριμερούς κτηρίου, που αργότερα χρησίμευσε ως πρότυπο για τη Βουλή των Αψβούργων στη Βιέννη. Βλέπετε, η Ελλάδα, κατά τα πρώτα χρόνια της ανεξαρτησίας της, είχε την τεράστια τύχη να φιλοξενεί στο καθημαγμένο από τους πολέμους και τις καταστροφές έδαφός της μερικούς από τους πιο μεγάλους αρχιτέκτονες της Ευρώπης, αποδεικνύοντας εν τοις πράγμασι την απόλυτη σχέση της πολιτικής και της αρχιτεκτονικής. Εμβληματικά κτήρια της εποχής είναι η Τριλογία, όπως τη σχεδίασαν και την πραγματοποίησαν δύο αδέρφια από τη Δανία, οι Χάνσεν, η νυν Βουλή των Ελλήνων και πρώην ανάκτορο του Όθωνα, από τον περίφημο Βαυαρό αρχιτέκτονα Γκέρτνερ (Friedrich Wilhelm von Gärtner), το πολεοδομικό σχέδιο της Αθήνας από τα χέρια του Λέο φον Κλέντσε (Leo von Klenze, του ίδιου που σχεδίασε και τον Άγιο Διονύσιο των καθολικών, για να τον υλοποιήσει αργότερα ο Λύσανδρος Καυτατζόγλου, ο αρχιτέκτονας του Πολυτεχνείου), το Ζάππειο, η οικία Σλήμαν και πολλά άλλα.

Αν θέλουμε πάντως να είμαστε ειλικρινείς, μεταπολεμικά τη ρητορική της αρχιτεκτονικής στην Αθήνα διατυπώνουν –σχήμα οξύμωρο– οι καταστροφές και τα ερείπια, η ανάγκη στέγασης προσφύγων ή πολιτικών φυγάδων, η μαζική ανοικοδόμηση χωρίς αισθητικές ευαισθησίες, κι όχι τα νέα, εμβληματικά κτήρια. Ειδικά, τώρα, για τη δεκαετία του '50, η ιστορική διαμόρφωση της Ακρόπολης και του Φιλοπάππου από τον Δημήτρη Πικιώνη και η αναστήλωση της Στοάς του Αττάλου από την Αμερικανική Αρχαιολογική Εταιρεία αποτελούν την έργω συνέχεια της κλασικής παράδοσης, διατυπωμένης με όρους νεωτερικότητας. Δηλαδή, το άκρως «πολιτικό» μήνυμα ότι οι Νεοέλληνες είναι ακριβοδίκαια η φυσική συνέχεια των αρχαίων Ελλήνων, όπως και οι αρχιτεκτονικές τους πρακτικές το γοητευτικό αμάλγαμα του κλασικού με το λαϊκό, του χτες με το σήμερα. Της παράδοσης με τη νεωτερικότητα ως βασικής σχέσης που υπερασπίστηκε σύμπασα η γενιά του '30. Πρόσωπο-κλειδί, που υπηρετεί με το όραμά του την ιδεολογία αυτής της εποχής, είναι ο καθηγητής του Μετσόβιου, Δημήτρης Πικιώνης. Διαβάζουμε σε ρεπορτάζ της εποχής:

«Ο Βασιλέυς, συνοδευόμενος υπό του υπουργού των Δημοσίων Έργων κ. Καραμανλή, επεσκέφθη χθες το απόγευμα τον διαρρυθμιζόμενον περίξ της Ακροπόλεως χώρον και επεθεώρησε τα εκτελούμενα έργα της διανοίξεως νέας οδού ως και της εκτελέσεως τουριστικών περυπτέρων. Η επίσκεψις του Βασιλέως επεξετάθη και μέχρι του διαρρυθμιζόμενου επίσης χώρου του Μνημείου του Φιλοπάππου, διήρκεσε δε πλέον της ώρας».

Τουρισμός, φεστιβάλ, πολιτισμός, Ηρώδειο, Επίδαυρος, αλλά και αντιπαροχή και γιγάντωση της οικοδομής που απλώνεται σαν καρκίνος έως τις πιο ψηλές πλαγιές της Πάρνηθας, της Πεντέλης και του Υμηττού, και βιομηχανικά μεγαθήρια δίπλα στο τελεστήριο της Ελευσίνας και το μοντέρνο Χίλτον που αυθαδιάζει με το μέγεθός του στον Ιερό Βράχο, και το Μον Παρνές που συνδυάζει επωφελώς τον πανάρχαιο τζόγο με τη νεόπλουτη κοσμικότητα. Όλα αυτά

φέρνουν την υπογραφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή, στον οποίο συνυπάρχουν τόσο ο πολιτικός ρεαλισμός της καθημερινότητας όσο και η αγωνία για υστεροφημία. Στη συνέχεια, με τα επτά, καταστροφικά χρόνια της χούντας, εμπεδώνεται (δημιουργώντας μια παράδοση φρίκης που ισχύει έως σήμερα), η απόλυτη απαξίωση της αρχιτεκτονικής ως αισθητικής δυνατότητας. Για να ακολουθήσει η εποχή της μεταμοντέρνας ακηδίας, όπου τα κτήρια υπάρχουν μόνον όταν διαθέτουν ανοικονόμητο μέγεθος κι όταν μπαίνουν στην πρίζα για να φεγγοβολούν σαν πολυέλαιοι το βράδυ, ενώ στο φως της ημέρας είναι αποκρουστικά. Η πρόσφατη παραμόρφωση-«ανακαίνιση» του ιστορικού κτηρίου της Εθνικής Πινακοθήκης, έργου των Π. Μυλωνά, Δ. Φατούρου, Ν. Μουτσόπουλου και του ζεύγους Αντωνάκη, αποτελεί εύγλωττο παράδειγμα αυτής της κακοφωνίας.

Όμως, υπάρχει ένα κτήριο το οποίο, ασχέτως αισθητικής αποτίμησης, είναι το απόλυτο σύμβολο του πολιτισμού που επαγγελλόταν το ΠΑΣΟΚ του Ανδρέα Παπανδρέου και το οποίο άλλαξε άρδην την πρόσληψη της σοβαρής –τουλάχιστον– μουσικής σε μιαν ολόκληρη χώρα. Πρόκειται, βέβαια, για το Μέγαρο Μουσικής, το επίτευγμα του αείμνηστου Χρήστου Λαμπράκη, το οποίο εγκαινίασε επίσημα ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας το 1991 και το οποίο η δεύτερη σύζυγος του Ανδρέα, Δήμητρα Λιάνη-Παπανδρέου, λίγο αργότερα ονόμασε «Νέο Παρθενώνα». Βλέπετε πώς λειτουργούν διαχρονικά οι πολιτιστικές-πολιτικές εξισώσεις και η ανάλογη επικοινωνιακή σπέκουλα στη χώρα;

Παρθενώνας-Περικλής-Ασπασία, Χίλτον-Καραμανλής-Αμαλία και, τέλος, Μέγαρο-Ανδρέας-Μιμή (με... ολίγη, επίσης, από Καραμανλή και πολλή από Λαμπράκη, τον τρίτο ισχυρότερο, πολιτικό και πολιτιστικό παράγοντα όλης της Μεταπολίτευσης μετά τους ιδρυτές της Νέας Δημοκρατίας και του ΠΑΣΟΚ). Οι αιώνες θβεν αντιγράφουν αλλήλους και πάντα κάποιος «παιδαρος» συνδέεται, δίκαια ή άδικα, με ένα Μέγαρο.

Διαβάζουμε στην ιστοσελίδα του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών:

«Η έμπνευση για τη δημιουργία ενός πολυδύναμου πολιτιστικού κέντρου ήρθε από την μεγάλη αιοδό Αλεξάνδρα Τριάντη, ιδρύτρια του Συλλόγου “Οι Φίλοι της Μουσικής” [...] Η πρώτη οικονομική προσφορά για την ανέγερση του κτηρίου ανήκει στον Δημήτρη Μητρόπουλο, ο οποίος προσέφερε τα έσοδα από τις συναυλίες που έδωσε στην Αθήνα, διευθύνοντας τη Φιλαρμονική Ορχήστρα της Νέας Υόρκης.

»Στη δεκαετία του 1970, ολοκληρώνονται οι μελέτες και η κατασκευή του σκελετού του κτηρίου. Ο Λάμπρος Ευταξίας, μεγάλος ευεργέτης και Πρόεδρος του Ιδρύματος Δεκόζη-Βούρου, δίνει την αναγκαία οικονομική υποστήριξη για την πλήρη χρηματοδότηση του έργου. Το 1981, μετά από μια περίοδο διακοπής των εργασιών, δημιουργείται ένας νέος φορέας διοίκησης, με τη συνεργασία και του ελληνικού κράτους, το οποίο συμβάλλει πλέον αποφασιστικά στην αποπεράτωση του έργου με σημαντικές επιχορηγήσεις. Ο νέος αυτός φορέας ονομάζεται “Οργανισμός Μεγάρου Μουσικής Αθηνών” και διοικείται από εκπροσώπους του Συλλόγου “Οι Φίλοι της Μουσικής” και του ελληνικού δημοσίου. Ο πρώτος Πρόεδρος του Οργανισμού, ο Χρήστος Δ. Λαμπράκης, αναλαμβάνει την ολοκλήρωση των εργασιών και στη συνέχεια τη λειτουργία του Μεγάρου...»

Το Μέγαρο σχεδιάστηκε σε διαμορφωμένο πάρκο είκοσι στρεμμάτων από τον Εμμανουήλ Βουρέκα και τον Ηλία Σκρουμπέλο. Ενεπλάκησαν, επίσης, οι αρχιτέκτονες Αλέξανδρος Τομπάζης, Πάνος Τζώνος, Γιώργος Τριανταφύλλου, και άρχισε να κατασκευάζεται το 1976, έπειτα από συγχρηματοδότηση του Συλλόγου «Οι Φίλοι της Μουσικής» και του ελληνικού δημοσίου –δηλαδή του μεριδίου του λέοντος από τον κάθε ετήσιο προϋπολογισμό του ΥΠΠΟ– με τη συνδρομή των εταιρειών Ελλάκτωρ, Τέρνα ΑΕ και Αβαξ.

Από καθαρά αρχιτεκτονικής σκοπιάς, το Μέγαρο έχει λάβει μάλλον αρνητικές κριτικές. Η συνάδελφός μου στο Πανεπιστήμιο

Αθηνών, Ελένη Φεσσά-Εμμανουήλ, στο βιβλίο της *Νέα Ελληνική Αρχιτεκτονική*, σχολιάζει αρνητικά την επιλογή των αρμοδίων να παρακάμψουν τη δοκιμασμένη «συνταγή» των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, η οποία έχει υιοθετηθεί για τη συντριπτική πλειονότητα κτηρίων γοήτρου, δημόσιων αλλά και ιδιωτικών. Θυμάμαι τώρα πόσα επιθετικά σχόλια είχαμε δημοσιεύσει εκείνη την περίοδο στο περιοδικό *Αντί* του Χρήστου Παπουτσάκη για τις ποικίλες πολεοδομικές παραβάσεις και οικονομικές υπερβάσεις που είχαν καταγγελθεί από τον Τύπο, ώστε να χωρέσουν μέσα στο Μέγαρο και το διεθνές συνεδριακό κέντρο, αλλά και η φαραωνική υπόγεια όπερα, πνίγοντας τους χώρους πρασίνου του πρώην ΕΑΤ-ΕΣΑ και του Πάρκου Ελευθερίας. Όμως, όσο είναι αναμφισβήτητο ότι ο Λαμπράκης ήλεγχε τότε όχι μόνο το Υπουργείο Πολιτισμού, αλλά και εν πολλοίς την κυβέρνηση, επιβάλλοντας όλες τις επιλογές του και αποσπώντας τεράστια κεφάλαια για να αποπερατωθεί το Μέγαρο, είναι άλλο τόσο αληθινό πως η δημιουργία αυτού του κτηρίου επέβαλε την Αθήνα στον διεθνή χάρτη της μουσικής, αλλάζοντας έτσι το πολιτιστικό προφίλ ολόκληρης της χώρας. Μικρή, αλλά όχι ασήμαντη λεπτομέρεια: Το Μέγαρο, λόγω και θέσης και μορφολογίας, άνοιξε μοιραία αρχιτεκτονικό διάλογο με την απέναντί του, «ισόποση» και «ισάξια» Αμερικανική Πρεσβεία, την οποία σχεδίασε ο πολύς Βάλτερ Γκρόπιους (Walter Gropius), ο ιδρυτής του Bauhaus, στις αρχές της δεκαετίας του '60. Άρα, και εδώ, έρχεται η πολιτική ιστορία με τις αναπόφευκτες συμπαραδηλώσεις της να προλάβουν και την τέχνη και τον πολιτισμό.

ΥΓ. Για να κλείσουμε όπως αρχίσαμε, θέλω να θυμίσω πως το πρώτο μείζον κτίσμα της νεότερης Αθήνας είναι τα καλοσχεδιασμένα και άψογου νεοκλασικού ήθους Προπύλαια του, Οθωνικού πρώτα και αργότερα Καποδιστριακού, Πανεπιστημίου, τα οποία θεμελιώθηκαν το 1839. Με την υπογραφή του Δανού Κρίστιαν Χάνσεν

(Hans Christian Hansen). Προσέξτε τώρα το πολιτικό σχόλιο: Την είσοδο των Προπυλαίων κοσμούν δεξιά ο ανδριάντας του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, φτιαγμένος από τον Τήνιο Γεώργιο Φυτάλη, του εκπροσώπου δηλαδή της συντηρητικής εκκλησίας, και αριστερά ο Ρήγας Φεραίος, ο λιμπερτίνος εκπρόσωπος του πνεύματος της Γαλλικής Επανάστασης, από το χέρι του Ιωάννη Κόσσου από την Τρίπολη. Αμφότεροι, όμως, παρά τις ιδεολογικές διαφορές τους, υπήρξαν εθνομάρτυρες και θυσιάστηκαν για την ελληνική ανεξαρτησία. Και αυτό, ακριβώς, το γεγονός, δηλαδή τη σύγκλιση των διεστώτων, εκφράζει η ισόκυρη θέση τους στην είσοδο του κορυφαίου τεμένους των επιστημών και των Μουσών της απελευθερωμένης πατρίδας.

ΜΕΓΑΡΟ ΜΑΞΙΜΟΥ: ΕΝΑ ΑΔΙΚΗΜΕΝΟ ΣΥΜΒΟΛΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ

Από τον Άγγελο Κωβαίο

Το Μέγαρο Μαξίμου είναι η απόλυτη αντανάκλαση του πρωθυπουργοκεντρικού μοντέλου διακυβέρνησης της Ελλάδας. Η συγκυρία και η έναρξη της ιστορίας του ως «τόπου εξουσίας» κυριαρχείται από μία ενδιαφέρουσα σύμπτωση. Πρώτος πολιτικός ένοικος του Μεγάρου, το 1982, ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου και, κατά την επικρατούσα φημολογία, η ιδέα της εγκατάστασης του πρωθυπουργικού γραφείου εκεί ανήκε στον Μένιο Κουτσόγιωργα. Προηγήθηκε μία ευρεία ανακαίνιση και αλλαγές στη διαρρύθμιση και ακολούθησε μία δεύτερη, ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Οι αρχές της δεκαετίας του 1980 ήταν μια περίοδος κατά την οποία ο Πρωθυπουργός, ως πόλος εξουσίας, ισχυροποιήθηκε όσο ποτέ άλλοτε έως εκείνη την εποχή. Κάτι που, εντέλει, θεσμοποιήθηκε και στη συνταγματική αναθεώρηση του 1985.

Κατά τη βασίμως εικαζόμενη εκδοχή, η μεταφορά του πρωθυπουργικού γραφείου από τη Βουλή σε αυτό το κομψό νεοκλασικό της Ηρώδου Αττικού 19 αποφασίστηκε και έγινε, ακριβώς για να εμποδωθεί από όλους η απομάκρυνση του επικεφαλής της κυβέρνησης από τις κοινοβουλευτικές «παρενοχλήσεις». Κρίθηκε ότι πρέπει να υπάρχει απόσταση ασφαλείας από βουλευτές και άλλες θεσμικές διαδικασίες, εξ ου και το Μαξίμου αποτελεί έδρα του Πρωθυπουργού, όχι της κυβέρνησης. Όσοι είχαν και έχουν την ευκαιρία να κάνουν συγκρίσεις με ευρωπαϊκά κτήρια στα οποία εδρεύουν οι κυβερνήσεις,

καθώς και οι υπηρεσίες τους, αντιλαμβάνονται τη διαφορά. Η επιβλητική Καγκελαρία στο Βερολίνο είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: Ένα δωρικό και σε ενοχλητικό βαθμό επιβλητικό οικοδόμημα, το οποίο αποπνέει ισχύ, προκαλεί δέος και –κυρίως– στεγάζει ένα πολυπληθές δίκτυο των κεντρικών κυβερνητικών υπηρεσιών.

Τίποτε παρεμφερές στο Μέγαρο Μαξίμου.

Πρόκειται για μια επιλογή, η οποία απλώς διαμορφώνει και σχηματοποιεί την πρωθυπουργική εξουσία. Έτσι, κατά το ενδεικτικό δημοσιογραφικό κλισέ, «το Μαξίμου» μπορεί να «μεταδίδει», να «αναφέρει», ακόμη και... να «σκέφτεται». Υπ' αυτήν την έννοια, «το Μαξίμου» συνιστά μια μάλλον αδύναμη αντιστοιχία με το γαλλικό Μέγαρο Ελιζέ (μιας και στο γαλλικό πολίτευμα, η αντιστοιχία του δικού μας Πρωθυπουργικού Μεγάρου ταιριάζει με αυτή του Προεδρικού Μεγάρου Ελιζέ και όχι του Πρωθυπουργικού Μεγάρου Ματινιόν) αλλά, την ίδια στιγμή, αναμφίβολα, έναν σημειολογικό θρίαμβο της Μεταπολίτευσης.

Το παράδοξο με το Μέγαρο Μαξίμου είναι ότι, όσο και αν συμβολίζει την πρωθυπουργική εξουσία στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, πρόκειται για έναν εξαιρετικά δυσλειτουργικό χώρο, με γνώμονα τη χρήση του ως κέντρου άσκησης εξουσίας. Ίσως αυτή η αντίφαση να είναι κάποιες φορές και η αιτία για τη δυσλειτουργία της (όποιας) κυβέρνησης. Άλλες φορές, η ίδια η μορφολογία του Μεγάρου έχει αποτελέσει πρόφαση ακόμη και για αποκλεισμό προσώπων από το στενό πρωθυπουργικό περιβάλλον: «Δεν χωράμε, το βλέπουμε σε επόμενο χρόνο», όπως είχε ενημερωθεί στενός συνεργάτης του Γιώργου Παπανδρέου, ο οποίος αιφνιδιαστικά έμεινε εκτός πρωθυπουργικού επιτελείου μετά από τις εκλογές του Οκτωβρίου 2009.

Η δαιδαλώδης διαρρύθμιση και οι περιορισμένοι χώροι γραφείων και υποδομών εν γένει συχνά αναδεικνύονται ως εμπόδια, ακόμη και για τη λήψη αποφάσεων. Είναι ενδεικτικές οι εκ των ενόντων τεχνικές προετοιμασίες που απαιτούνται και εκτελούνται σχεδόν εκ του

προχείρου, όποτε πρόκειται να συνεδριάσει εκεί το Υπουργικό Συμβούλιο. Παρεμπιπτόντως, αυτή είναι μια πρακτική που εγκαινιάστηκε από το 2019· έως τότε οι συνεδριάσεις πραγματοποιούνταν στην προβλεπόμενη γι' αυτόν τον σκοπό αίθουσα της Βουλής.

Η αίσθηση που αποκομίζει ο επισκέπτης δεν συμπίπτει με τη μακρόθεν εντύπωση και την όποια μυθολογία μπορεί να συνοδεύει το Μέγαρο. Η είσοδος για όλες τις εκτός πρωτοκόλλου συναντήσεις γίνεται από τη λεωφόρο Βασιλέως Γεωργίου Β', ουσιαστικά από το «υπόγειο», ένα επίπεδο κάτω από το γραφείο του Πρωθυπουργού. Το πρώτο που συναντά κάποιος είναι προφανώς το γκισέ της υπηρεσίας ασφαλείας και, στη συνέχεια, στα αριστερά ενός μικρού διαδρόμου, ο σχετικά μεγάλος χώρος όπου στεγάζεται ο επικεφαλής και τα στελέχη του γραφείου Τύπου του Πρωθυπουργού. Απέναντι, στοιχίζονται τέσσερα μικροσκοπικά, «τυφλά» και κλειστοφοβικά γραφεία συνεργατών του Πρωθυπουργού και, προχωρώντας κανείς προς τη σκάλα που οδηγεί στο ισόγειο, στα δεξιά, συναντά άλλα τρία. Μοιάζουν περισσότερο με κελιά, παρά με χώρους εργασίας και μάλιστα του κέντρου της κυβέρνησης.

Στο υπερυψωμένο ισόγειο του κτηρίου, αυτό που έστω και αποσπασματικά έχει δει το ευρύ κοινό στις τηλεοπτικές μεταδόσεις με αφορμή επίσημες επισκέψεις, συναντήσεις και δηλώσεις, βρίσκεται το σχετικά ευρύχωρο γραφείο του Πρωθυπουργού και ο στενός προθάλαμος. Έξω από αυτό το γραφείο, στο χολ με το μαρμάρινο δάπεδο-σκακιέρα, γίνονται οι επίσημες δηλώσεις που κατά καιρούς παρακολουθούμε. Πίσω ακριβώς από το τζάκι που βλέπει κανείς όποτε μεταδίδονται πρωθυπουργικά μηνύματα ή διαγγέλματα, βρίσκεται το γραφείο του εκάστοτε στενότερου συνεργάτη του Πρωθυπουργού, το οποίο έχει μια προνομιακή ιδιαιτερότητα. Είναι σαν μια κρύπτη από την οποία μπορεί κάποιος να βλέπει ποιος μπαίνει στο γραφείο του Πρωθυπουργού και ποιος βγαίνει από αυτό.

Απέναντι από το πρωθυπουργικό γραφείο, βρίσκονται δύο χώροι,

που, σε μια «κανονική» χρήση του Μεγάρου, χρησίμευαν ως καθιστικό και τραπεζαρία.

Στην τραπεζαρία, πραγματοποιούνται σήμερα οι συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου και οι διευρυμένες συσκέψεις· το καθιστικό χρησιμεύει ως αίθουσα αναμονής επισκεπτών, είτε του Πρωθυπουργού είτε κάποιου στελέχους-συνεργάτη του. Και τα δύο αυτά δωμάτια έχουν έξοδο σε μια υπέροχη βεράντα, με θέα στο γειτονικό Προεδρικό Μέγαρο. Πρόκειται για ένα από τα εμβληματικά σημεία της Αθήνας, το οποίο, όπως έλεγε ένας συνεργάτης πρώην πρωθυπουργού, «αν ήταν εστιατόριο, θα ήταν το ομορφότερο της πόλης».

Στα πέντε γραφεία του πρώτου ορόφου, ουσιαστικά στις παλαιές κρεβατοκάμαρες, στριμώχνονται οι υπουργοί Επικρατείας, σύμβουλοι και λοιποί συνεργάτες, κάποιιοι από αυτούς σε γραφεία παρατεταγμένα κατά μήκος ενός μικρού διαδρόμου. Ο πλέον ευάερος και ευήλιος χώρος είναι το κεντρικό γραφείο στη νοτιοδυτική πτέρυγα του κτηρίου, όπου συνήθως στεγάζεται κάποιος υπουργός παρά τω Πρωθυπουργώ.

Ένα από τα μικρότερα γραφεία του ορόφου, όμως, εκείνο που συναντά κανείς στα δεξιά του όπως βγαίνει από το ασανσέρ, έχει τη δική του, ιδιαίτερη ιστορία. Ήταν αυτό στο οποίο αποσυρόταν και αναπαυόταν ο Ανδρέας Παπανδρέου.

Φυσικό και επόμενο είναι στο Μέγαρο Μαξίμου να έχουν εκτυλιχθεί πολλές και σημαντικές στιγμές της Μεταπολίτευσης. Κάποιες από αυτές, ενδεικτικές της πολιτικής ισχύος, άλλες ευτράπελες και αποκαλυπτικές μιας απρόσμενης χαλαρότητας και άλλες χαρακτηριστικές κάποιων κρίσιμων περιόδων.

Η εποχή του Ανδρέα Παπανδρέου χαρακτηρίστηκε από την ιδιότυπη νεωτερικότητα του ΠΑΣΟΚ, στη συνέχεια η περίοδος της διακυβέρνησης Μητσοτάκη προσέδωσε στο Μαξίμου μια πρώιμη τεχνοκρατική υπόσταση, η οποία εμπεδώθηκε κατά την περίοδο της

διακυβέρνησης Σημίτη. Ήταν τότε που το Μαξίμου έγινε συνώνυμο με το «μπλοκάκι».

Από τις πλέον έντονες στιγμές των τελευταίων δεκαετιών ήταν η (παρ' ολίγον) πολιορκία του Μεγάρου από διαδηλωτές της πρώτης μνημονιακής περιόδου. Ήταν μέσα Ιουνίου του 2011, όταν ο Γιώργος Παπανδρέου συνάντησε ένα οργισμένο πλήθος διαδηλωτών, κατευθυνόμενος στο Μαξίμου. Η ένταση των αποδοκιμασιών και ο παρ' ολίγον εγκλωβισμός του πρωθυπουργικού αυτοκινήτου μερικές εκατοντάδες μέτρα από την είσοδο της Ηρώδου Αττικού, οδήγησαν σε μία από τις πλέον δραματικές στιγμές των τελευταίων ετών. Η ένταση σε όλους τους χώρους του Μαξίμου ήταν αισθητή εκείνη την ημέρα και ο αναβρασμός στα γραφεία έδειχνε ότι κάτι πολύ βαρύ εξελίσσεται. Λίγες ώρες αργότερα, έγινε γνωστό ότι ο Γιώργος Παπανδρέου είχε προτείνει στον Αντώνη Σαμαρά τον σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, ανοίγοντας ουσιαστικά τον δρόμο για την πτώση της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, πέντε μήνες αργότερα.

Ο Αντώνης Σαμαράς είναι πρωταγωνιστής μιας από τις πλέον φορτισμένες στιγμές του Μεγάρου Μαξίμου, καθώς είναι ο μοναδικός πρωθυπουργός της μεταπολιτευτικής περιόδου που δεν παρέδωσε στον διάδοχό του, τον Ιανουάριο του 2015. Αυτό, όμως, που δεν έχει γίνει ευρέως γνωστό, είναι ο λόγος για τον οποίο συνέβησαν έτσι τα πράγματα. Η επικρατούσα αντίληψη είναι ότι ο Σαμαράς έκανε ένα από τα μεγαλύτερα πολιτικά φάουλ. Στην πραγματικότητα, δεν ήταν αυτή η αρχική του πρόθεση. Όμως, λόγω ιδιοσυγκρασίας, του ήταν αδύνατον να περιμένει επί ώρες τον Αλέξη Τσίπρα, ο οποίος, αμέσως μετά την ορκωμοσία της κυβέρνησής του, δεν κατευθύνθηκε στο Μέγαρο Μαξίμου, παρά στο σκοπευτήριο της Καισαριανής, για ένα προσκύνημα στους εκτελεσθέντες της περιόδου της Κατοχής, αφήνοντας την παράδοση-παραλαβή για αργότερα. Ο Σαμαράς ανέμενε για κάποιες ώρες και αποχώρησε.

Από τη στιγμή που στο Μαξίμου εγκαταστάθηκε ο Αλέξης Τσίπρας

και η ομάδα του, ξεκίνησε η επόμενη, γνωστή, δραματική περίοδος. Ο Γιάννης Βαρουφάκης στάθμευε πλέον τη μηχανή του μπροστά στην κεντρική είσοδο και οι πολιτικοί εκπρόσωποι της Ε.Ε. άρχισαν τις επισκέψεις στην Αθήνα, προκειμένου να διαγνώσουν τις προθέσεις της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ. Σε μία από αυτές τις συναντήσεις, μόλις τέσσερις ημέρες έπειτα από τις εκλογές του Ιανουαρίου του 2015, διέκρινε κανείς την ανησυχία και την αβεβαιότητα στα μάτια του τότε προέδρου του Ευρωκοινοβουλίου, Μάρτιν Σουλτς, όσο γίνονταν οι κοινές δηλώσεις με τον Αλέξη Τσίπρα στην αίθουσα έξω από το πρωθυπουργικό γραφείο. Βάσει της επίσημης πληροφόρησης, επικράτησε μία αόριστη αίσθηση αισιοδοξίας. Όμως, ο Σουλτς έλεγε σε Έλληνες συνομιλητές του λίγες ώρες μετά τη συνάντηση στο Μαξίμου και τα όσα είχε συζητήσει: «Την έχετε βάψει».

Ακολούθησε η γνωστή, δραματική περίοδος του πρώτου εξαμήνου του 2015, η οποία κατέληξε στο δημοψήφισμα του Ιουλίου. Το Μαξίμου έγινε ο χώρος όπου, το βράδυ της 5ης Ιουλίου, αρχικά στήθηκε ένα ασύμμετρο και αμήχανο γλέντι και, εν συνεχεία, αποφασίστηκε να αγνοηθεί το αποτέλεσμα. Κατά το διάστημα εκείνο, ο άνθρωπος με την, κατά πάσα πιθανότητα, πλέον προνομιακή πρόσβαση στην Ηρώδου Αττικού ήταν ο Βρετανός τηλεοπτικός δημοσιογράφος και παραγωγός, Πολ Μείσον. Πιθανότατα είναι και ο μοναδικός που έχει τόσο πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό από το εσωτερικό του Μεγάρου, που μετατράπηκε σε σκηνικό του ντοκιμαντέρ *This is a coup*.

Πριν από την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Κυριάκο Μητσοτάκη, το καλοκαίρι του 2019, υπήρξαν σκέψεις για μεταφορά του πρωθυπουργικού γραφείου στο Μέγαρο Μποδοσάκη της Λεωφόρου Αμαλίας. Η σκέψη εξακολουθεί να υπάρχει, όμως μέχρι στιγμής έχουν μετακομίσει μόνον κάποιοι από τους συνεργάτες του Πρωθυπουργού.

Η παρεξηγημένη έννοια του επιτελικού κράτους ανέδειξε τα τελευταία αυτά χρόνια και τη μεγάλη εσωτερική αντίφαση του Μεγάρου Μαξίμου. Σε μια περίοδο υψηλών διοικητικών απαιτήσεων, η κτηριακή υποδομή, η χωροταξία και η διαρρύθμιση αναδεικνύονται κάποιες φορές σε ανασταλτικές παραμέτρους της οργάνωσης του κυβερνητικού συντονισμού. Τα επιτελεία των συνεργατών είτε είναι αδύνατον να στεγαστούν στην Ηρώδου Αττικού είτε είναι αναγκασμένα να εργάζονται σε μάλλον δυσμενέστερες συνθήκες απ' ό,τι θα ανέμενε κανείς. Εξ ου και ένας από τους υπουργούς Επικρατείας έλεγε κάποια στιγμή πριν από μερικά χρόνια, μεταξύ σοβαρού και αστείου: «Κανονικά θα έπρεπε η έδρα του Πρωθυπουργού να βρίσκεται στο Προεδρικό Μέγαρο και η Προεδρία της Δημοκρατίας στο Μαξίμου». Είναι, όμως, προφανές ότι, αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα κατέρρεαν ορισμένοι από τους θεμελιώδεις συμβολισμούς της Μεταπολίτευσης.

Ένας αναπάντεχος πρωταγωνιστής των τελευταίων ετών στο Μέγαρο Μαξίμου είναι ο σκύλος τον οποίο «υιοθέτησε» ο Κυριάκος Μητσοτάκης, ο γνωστός Πίνιτ (Peanut). Είναι ένας από τους λίγους που έχουν «ελευθέρως» για όλους του χώρους και ένας από τους ακόμη λιγότερους που διανυκτερεύουν στην Ηρώδου Αττικού, πέραν των στελεχών της Ασφάλειας. Λέγεται, όμως, ότι η ζωή ενός πρωθυπουργικού σκύλου δεν είναι όσο εύκολη θα ανέμενε κάποιος. Λόγω της πολύωρης μοναξιάς του, ο Πίνιτ έχει αναπτύξει μια έντονη επιθετικότητα, η οποία μάλιστα στρέφεται κατά συγκεκριμένων προσώπων. Αυτό άλλοτε εκδηλώνεται χαριτωμένα, άλλοτε όμως όχι και τόσο ευχάριστα για όσους έρχονται αντιμέτωποι με την οργή του.

Τα τελευταία χρόνια και ξεκινώντας από την περίοδο της πανδημίας, έχει γίνει η μεγαλύτερη αισθητική αναβάθμιση στο εσωτερικό του Μεγάρου, με περιοδικά χρησιδάνεια έργων τέχνης από μουσεία, καθώς και ιδιωτικές και κρατικές συλλογές. Ως προς το εξωτερικό και τις υποδομές, εκκρεμεί ένα έργο εκτεταμένης συντήρησης. Όταν

αυτό ξεκινήσει, θα σημάνει και τη μετακόμιση του πρωθυπουργικού γραφείου από το σημείο όπου βρίσκεται κατά το μεγαλύτερο διάστημα της μεταδικτατορικής περιόδου.

Και όταν συμβεί κάτι τέτοιο, θα πρόκειται ίσως για μια από τις μεγαλύτερες διοικητικές μεταρρυθμίσεις της σύγχρονης Ιστορίας μας.

ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Μιλώντας για τους «τόπους εξουσίας» στην Ελλάδα, η σκέψη μας πηγαίνει αυτομάτως στους κλασικούς, θεσμικούς τόπους εξουσίας, εκεί δηλαδή όπου ασκείται με πραγματικούς όρους η πολιτική, η κρατική εξουσία: το Μέγαρο Μαξίμου, πρωτίστως, αλλά και η Βουλή των Ελλήνων, το Προεδρικό Μέγαρο, το Υπουργείο Εξωτερικών, ακόμη και η Τράπεζα της Ελλάδος. Ωστόσο, η εξουσία ασκείται, εκδηλώνεται και προβάλλεται και σε άλλους τόπους, λιγότερο αναμενόμενους, χωρίς ενίοτε τη βαριά θεσμικότητα, αλλά με έντονο συμβολισμό και υποδηλώσεις. Για σκεφθείτε, λ.χ., τα γραφεία εκδοτικών συγκροτημάτων, ή εμβληματικούς χώρους πολιτισμού, όπως το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, ίσως ακόμη και τις κερκίδες επισήμων των γηπέδων ή το πρωθυπουργικό αεροπλάνο και τους τόπους διακοπών πρωθυπουργών, όπου εκτυλίχθηκαν γεγονότα λίγο ή καθόλου γνωστά στο κοινό και γράφτηκε αυτό που λέμε η «μικρή Ιστορία» της σύγχρονης Ελλάδας, ιδιαίτερως από το 1974 έως σήμερα.

Οι συντάκτες των κειμένων για τους «τόπους εξουσίας» στην Ελλάδα είναι ανάμεσα στις καλύτερες δημοσιογραφικές πένες της χώρας. Όλοι δε μαζί συνιστούν ένα εντυπωσιακό σύνολο εγκυρότητας και αξιοπιστίας, χαρακτηριστικά τα οποία προσφέρουν γενναιόδωρα στην έκδοση αυτή, καθιστώντας εξόχως ενδιαφέρουσα την ανάγνωσή της.

ISBN 978-618-232-170-6

9 786182 321706

Κωδ. μηχ/σης 230022

www.epbooks.gr